

Черванчук Вікторія Валеріївна,
аспірантка кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ІНШОЇ ОСОБИ, ПРАВА ЧИ ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ЯКОЇ ОБМЕЖУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (У ЧАСТИНІ АРЕШТУ МАЙНА)

Дослідження змісту положень КПК України щодо арешту майна дає підстави для виокремлення ще однієї проблеми в цій частині, що пов'язана з використовуваною законодавцем термінологією.

Так, у КПК України законодавець використовує декілька термінів, які викликають зауваження та необхідність усвідомлення їх значення на підставі тлумачення: «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» (ст. 64-2 КПК України), «інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування» (п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК України); «третя особа» (п. 9-2 ч. 1 ст. 393 КПК України), «треті особи» (ч. 1 ст. 170, п. 6 ч. 2 ст. 173 КПК України); «інші особи» (ч. 4 ст. 173 КПК України), інший власник або володілець майна (ч. 1 ст. 174 КПК України).

Це породжує правову невизначеність і закономірно виникає питання щодо того, про яких саме «третіх осіб» йдеться зокрема у статтях 170, 171, 173 КПК України і чи тотожне це поняття поняттю «інший власник або володілець майна», що використовується у ст. 174 КПК України.

Така невизначеність законодавства, у свою чергу, здатна породити складну ситуацію із визначенням процесуального статусу іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, яка може одночасно бути свідком, третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та ще й наділятися відповідно до ч. 3 ст. 64-2 КПК України правами та обов'язками, передбаченими для підозрюваного, обвинуваченого.

Це породжує правову невизначеність стосовно того, про яку саме особу йдеться у змісті поняття «треті особи, щодо майна яких вирішується питання про арешт». Виникає запитання, чи слід його тлумачити поширювально та включати до нього й іншу особу, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, як особу, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені КПК України, а також виходячи з загальноживаного терміну «третя особа», як будь-яка особа майнових або інших прав, якої може стосуватися арешт майна.

Зважаючи на те, що відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, отримала статус учасника кримінального провадження, а також право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження

(або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України (ч. 6 ст. 28 КПК України); право на оскарження прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 308 КПК України), констатується, що третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт та інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування – це різні за своїм процесуальним статусом особи [3, с. 87].

Однак без відповіді залишається зокрема питання про те, про яких «третіх осіб» йдеться у п. 6 ч. 2 ст. 173 КПК України, наслідки арешту майна для яких повинен враховувати слідчий суддя, суд при вирішенні питання про арешт майна (лише третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт чи також інших осіб, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування), адже законодавець використовує у тексті згаданої статті словосполучення «третіх осіб».

Безперечним є те, що така варіативність використовуваної термінології у кримінальному процесуальному законодавстві є неприйнятною, здатна негативно позначитися на правозастосовній практиці і повинна бути усунена законодавцем.

Погоджуючись із висновком про те, що третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, – це різні за своїм процесуальним статусом особи, додатково зауважимо про таке.

Аналіз відповідних положень КПК України дає підстави для висновку про те, що участь іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, у кримінальному провадженні обумовлюється здійсненням стосовно неї (в тому числі щодо її майна) процесуальних дій, визначених КПК України.

При цьому, на відміну від процесуальних рішень, визначення поняття яких міститься у ч. 1 ст. 110 КПК України, відповідно до якої процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду, визначення поняття процесуальних дій у нормах КПК України відсутнє.

Водночас у тексті КПК України поняття «процесуальні дії» використовується неодноразово у різних контекстах і при унормуванні різних питань кримінального провадження, зокрема і найбільш широко при визначенні поняття самого кримінального провадження.

Так, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Це дає підстави для формування у процесуальній літературі висновків, що процесуальні дії – це усі передбачені кримінальним процесуальним законом заходи [5, с. 7–8]; дії, спрямовані на виконання

завдань кримінального провадження на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами, засобами кримінального провадження на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [4, с. 221].

При цьому, слідчі (розшукові), у тому числі негласні, дії розглядаються як частина процесуальних дій, що здійснюються для одержання доказової інформації, збирання, дослідження та перевірки доказів. Вони мають пізнавальний характер та процесуально-правову природу [2, с. 22].

Своєю чергою, участь у кримінальному провадженні третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, як і «третіх осіб», «третьої особи», «інших осіб», «іншого власника або володільца майна» обумовлюється виключно вирішенням питання про застосування одного із заходів забезпечення кримінального провадження – арешту майна у кримінальному провадженні.

До того ж, визначення змісту поняття арешту майна, відповідно до якого арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК України порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, *третіх осіб* (курсив мій – В.Ч.), конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна (ч. 1 ст. 170 КПК України), на наш погляд, засвідчує те, що у контексті вирішення питання про арешт майна поняття «треті особи» є узагальнюючим поняттям стосовно усіх інших, окрім підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, осіб, які надалі також іменуються «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» (ст. 64-2 КПК України), «інші особи» (ч. 4 ст. 173 КПК України), «інший власник або володілець майна» (ч. 1 ст. 174 КПК України).

Додатковим аргументом на користь такого висновку, на наш погляд, є і той факт, що законодавець, надаючи у відповідних статтях КПК України текстуальне різноманіття найменувань таких осіб, процесуальний статус визначив лише для третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт (ст. 64-2 КПК України), очевидно передбачаючи його для усіх «третіх осіб», про яких йдеться у ч. 1 ст. 170 КПК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 210 с.

3. Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 283 с.

4. Михайлик Д. О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 217–221

5. Черноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 17 с.

Чугаєвський Артем Артурович,
аспірант відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПСИХІЧНОГО РОЗЛАДУ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Війна в Україні стала одним з каталізаторів, який призводить до збільшення кількості осіб з психічними розладами, оскільки люди, які переживають війну, постійно перебувають у стані тривоги, страху та невизначеності, що може спричинити розвиток різних психічних проблем. Постійне відчуття втрати, травматичні події, з якими доводиться зіткнутися людям на передовій, а також тим, хто переживає евакуацію або залишився у зоні конфлікту, психологічні травми від втрат близьких, руйнування домівок і звичного способу життя можуть призвести до появи депресії, посттравматичного стресового розладу та інших психічних порушень, і саме тому набуває актуальності проблема забезпечення прав та процесуальних гарантій осіб, які страждають на психічні розлади.

Спільною рисою осіб, які страждають на психічний розлад, є те, що вони можуть страждати від постійного або тимчасового зниження розумових здібностей. Таким чином, вони частіше, ніж інші ускладнюють, особливо під впливом додаткових стресових факторів, проведення допиту, затримання, судового розгляду. Особи, які страждають емоційними проблемами (депресія, психоз або посттравматичний стрес) і проблемами в поведінці (аутизм, гіперактивний розлад із дефіцитом уваги), можуть втратити здатність повного усвідомлення значущості та наслідків судового розгляду. Деякі з них можуть зазнавати труднощів у розумінні під час відповідей на запитання, оскільки мають проблеми із запам'ятовуванням та опрацюванням інформації. Хоча люди з психічними розладами, з одного боку, здатні давати правдиві свідчення, але з іншого, вони можуть за певних обставин, зокрема, не знаючи або не бажаючи цього робити, надати ненадійну, таку, що вводить в оману, або таку, що самозвинувачує, інформацію [1, с. 70].